

Az átélés mélysége – az emberi létforma testbeágyazottsága

Verebes György művészetéről

„...az egész teremtést okozati törvény hatja át. Minden keletkezés feltételezi az elmúlást, minden élthez halálra van szükség, minden mozgás más mozgások rovására megy végbe” – írja Alois Riegl *A hangulat, a modern művészet tartalma* című, 1919-ben publikált esszéjében.¹ Verebes György kontemplatív művészete ontológiai kérdéseket vizsgál. Létkérdésekből merítkező, örökkön kérdéseket felvető és válaszokat kereső bölcséleti festészet az övé, amelynek központjában a létünkben hozzánk legközelebbi létező, az ember maga áll – teremtettségében, ihletettségében, elmúlásában és örökkévalóságában egyaránt. Az idén hatvanéves alkotó több mint három és fél évtizedes eddigi képzőművészi életpályája elkülöníthető alkotói periódusokra és képciklusokra osztható, munkássága mégis egyazon egész következetes építése. Bár a korai munkái és nagyobb sorozatai látszólag elkülönülnek, festésmódjuk és az alkotói attitűd oldaláról tekintve nemcsak közel álló, hanem egymásból következő szériák. Létrejöttüket távol-keleti és az ókori görög bölcsesetek, mítoszok legalább annyira generálják, mint amennyire beilleszthetők a nyugati keresztény kultúrkörbe. Festményei a dokumentumai annak az önkutatási folyamatnak, amelyet közel három évtizede végez. A – művei mögöttes tartalmában felfejthető – kulturális gazdagság egybecseng Verebes sokrétű érdeklődésével, kíváncsi, nyitott természetével és magas szintű műveltségével. Sorozatai éppoly nyitottak, mint az alkotó maga: még ha egy-egy alkotói periódushoz köthetők is, soha nem befejezettek.

Verebes György, a mai kortárs magyar művészeti szcéna egyik legsokoldalúbb alkotója 1965-ben született a vajdasági Zentán. A Magyar Képzőművészeti Főiskola képregrafika szakán 1989-ben szerzett diplomát. Mestere Eszik Alajos, Nagy Gábor, Raszler Károly és Kocsis Imre volt. A főiskola elvégzését követően autodidakta módon alakította ki festészeti formanyelvét. Bár festészeti munkássága széles körben ismert, alkotótevékenységében ma is fontos szerepet játszik a grafika. 2003 óta a Szolnoki

Művésztelep művészeti vezetője, valamint a 2012-ben létrejött Szolnoki Képzőművészeti Társaság alapítója és elnöke. 2017-ben Munkácsy Mihály-díjban részesült, ugyanettől az évtől a Magyar Festészet Napja Alapítvány elnöke. 2023-ban Magyarország Erdemes Művésze elismerést kapott. 2021-től a Magyar Művészeti Akadémia Képzőművészeti tagozatának levelező, 2023-tól rendes tagja. Munkássága szorosan illeszkedik az európai figurális festészet több évezredes hagyományába. Az ezredfordulós hazai művészeti törekvések egyszerre tradíciókövető és megújító jellegű, új figuratív, szenzuális-szenzibilis festészetének meghatározó alakja. Verebes nemcsak a képzőművészet több ágában és a művészetszervezés terén kiemelkedő, hanem egyszemélyes összművész is: festészeti és grafikai-könyvillusztrátori tevékenysége mellett több jazz- és világzenét játszó zenekarban közreműködik, zenél és zenét szerez, valamint rendszeresen publikál.

A Magyar Képzőművészeti Főiskola elvégzése után pályája a grafika és festészet határait súroló művek sorával indult, amelyek technikailag grafikák – monotípiák, rézkarcok, aquatinták, vagy ezen eljárásokat vegyítő módszerek –, de méretük és a képmezőkön tetten érhető gesztusjátékok alapján akár festmények is lehetnének. Valójában ezek az alkotások Verebes grafikusból festővé válásának fontos mérföldkövei, ugyanis többségükben le nem nyomtatott monotípiák, a hordozó pedig a monotípiához használt festékek szétkenésére használt üveg- vagy műanyag-lemez. A lenyomódúkra készült kép, tulajdonképpen nyomat, sokkal hitelesebben adta vissza a művész szándékát, mintha – a hagyományos monotípiaeljárásnak megfelelően – nyomat készült volna belőle papírhordozóra. Ahogy az alkotó fogalmaz: „Egy példány, nem sokszorosított. Nem nyomat, nem is festmény. Valahol lebeg – egy köztes létben.”² A korai, líraian gomolygó absztrakt, gesztusfestészetet idéző alkotások között felsejlik a figura, egy-egy test részlete, de korántsem olyan konkrét megfogalmazásban, mint az ezredforduló környékén a Kec-

¹ RIEGL, Alois: *A hangulat, a modern művészet tartalma* = *Uő: Művészet-történeti tanulmányok*. Ford. ADAMIK Lajos, Bp., Balassi, 1998, 259.

² A szerző interjúja Verebes Györggyel. Szolnok, 2025. február 13.

Verebes György
szolnoki
műtermében,
2025
Fotó:
Verebes-Nagy
Edit
© Verebes-Nagy
Edit

keméti Alkotóházban induló, majd Szolnokon kiteljesedő *Alvó titánok* című képciklusnál,³ amelynek keletkezéséről így ír az alkotó: „Az első arc úgy jelent meg a képfelületen, mintha felhőből bújt volna elő. Nem volt semmiféle előzetes koncepció vagy szándék, egyszerűen csak észrevettem, hogy ott van, eleinte alig felismerhetőn, de később, ahogy a szemem hozzászokott a látványhoz, egyre kivehetőbben, végül szinte sugárzón. Nem tehettem mást, minthogy elfogadom. Ahogy jöttek sorba, csak felismernem kellett őket. Arcok, kezek.”⁴ Ekkor következik be Verebes figurális festészeti irányváltása, amely korántsem

attitűdváltás. A lehunytt szemű, befelé néző, időtlen mosolyú, hatalmas méretű arcok nem felnagyított portrék, hanem az alkotó lelkének ösztönszerű kivetülései a vászonra – létállapotok arcszerű lenyomatai.⁵ Alakjai nem emberek, hanem emberfeletti lények – hűen a görög mitológia istenei, Gaia és Uranosz gigantikus erejű gyermekeihez –, nem férfiak, nem nők, de nem is nemtelenek: tértől és időtől függetlenített androgünök. Az *Alvó titánok* egy későbbi alsorozata, a 2023-ban indult *A köztes lét arcai* című képciklus elemei ugyanúgy az arcokra fókuszálnak, de megváltozik a színhasználat. A *Titánok*-képciklus vál-

³ Verebes György 1998-ban a Kecskeméti Alkotóházban elvállalta egyik kollégája befejezetlen tájképének újrafestését, amikor meglátta benne az arcot, amit egy tiszta vászonra festett fel. RUDOLF Anica: *Verebes György*. Bp., HUNGART, 2024, 13.

⁴ VEREBES György: *Belátások* = ANTAL István et al.: *Alvó titánok*: Verebes György szolnoki festményein. Szerk. NAGY Edit, Szolnok, Szolnoki Művészeti Egyesület, 2009, 101.

⁵ *Az emberi létezés testformái*. Verebes György kiállítása. TAR Sándor kisfilmje. Szolnok, 2025, 17:09
<https://www.facebook.com/100064343872748/videos/pcb.1171773378310780/676648515347187>

tozatos formátumú, eredendően földzöld, kadmiumvörös, aranyokker és kobaltibolya képmezőit felváltja a méregzöldek és rozsdabarnák gomolygásából kiemelkedő, olykor tisztán lensárga, máskor barna lazúrral felülfestett sárgásbarna színek világa. A 2023-ban indult alsorozat formátuma konzekvensen álló téglalap, technikáját tekintve pedig a kezdeti alkotóévek műanyag dúcra festett, monotípieljáráshoz hasonló módon készülnek a képek, amelyek címadásában a „köztes lét” sokkal inkább a művek tartalmára, mint alkotófolyamatára utal. Az arcok világitó fényfoltjai a mögöttes tartalmak láthatóvá válására világítanak rá, olyan köztes állapotok kifejezőiként, mint a keresztény kultúrkörben a tisztítótűz vagy a tibeti bardo.⁶

Verebes Györgynek az *Alvó titánok*kal párhuzamosan keletkezett, a 2010-es években dominánssá vált képciklusa, a *Mudra*-sorozat címadása a szanszkrit nyelvben a pécsetet, jelzést jelentő mudrafogalomra, szimbolikus vagy szertartásos kézmozdulatra utal. Verebes mudrái – amelyek egyben a korábban indult *Alvó titánok* létállapotokat megjelenítő arcszerű lenyomataihoz társult kezük – festésmódjukban és monokrómközelítő kloritjukat tekintve is közel állnak a *Titánok*hoz, a felnagyítás módját és az identifikálást illetően is. A festő a távol-keleti, ősi kézműmozdulatok megfestéséhez többnyire a saját kezét használja modellnek, de a végeredmény, a képek transzcendenciájának aspektusából nézve lényegtelen, hogy kinek a kezét látjuk. Maguk a mudrák pedig egymás mellé helyezve Verebes sajátos karakterkészletét, vizuális ábécéjét hozzák létre. A *Mudra*-festményciklus mellett kevésbé ismert annak finom tónusú szénrajztechnikával készült *Arbor vitae* című alsorozata, amely 2020-ban egy vajdasági kulturális díjátadóra készült.

Az arc és a kéz az emberi test két olyan része, amely a személyiségjegyeket a legintenzívebben hordozza, hiszen az arca után az ember legjellemzőbb, legkarakteresebb testformája a keze. Ahogy Verebes György fogalmaz: „Ebben épp az volt a kihívás, hogy hogyan tudom ezeket a formákat úgy megjeleníteni, hogy személyfölköttivé válnak, ne konkrét személyek arcai, kezei legyenek, hanem sokkal inkább azt érzékeltessék, hogy az eredeti méretük is ekkora. Nem felnagyítva lettek, hanem ekkorának lettek teremtve, és valójában bármelyikünkkel behelyettesíthetők. Ezek megvalósult vagy lehetséges tudatállapotok, érzelmi állapotok lenyomatai. Egyik napról a másikra érkez-

tek ezek a jelenségek egy sajátos véletlen felismerésnek a hatására, és ezt az érzékelési módot azóta is használom. Van a festés folyamatának egy olyan fázisa, amikor teljesen rábírom magam, hogy mit szeretnének magukból megmutatni a festményeim.”⁷

Több mint egy évtizeden át érlelődött benne, hogy az arcoknak és kezeknek szeretné megmutatni a testeit is, így végül 2024-ben, három és fél évtizeddel a képzőművészi pályára lépést követően Verebes György új képciklusba kezdett, a korábbi műveinél világosabb kloritú és oldottabb festésmódú *Szóma széma* című sorozatba, amelynek címadása az ókori görög filozófiából, Platón *Phaidón* című írásából merít,⁸ utalva arra, hogy a test (szóma) a lélek börtöne (széma).⁹ A széria friss, lendületesen megfestett alakjai a testre, annak az idő előrehaladtával történő öregedésére, a mozdulatok egyre nehezkesebbé válására, illetve a léleknek a testtől független külön útjára helyezi a hangsúlyt. Míg a korábbi sorozatokban inkább sejtethető, mint bizonyos, hogy férfi arcok és férfikezek láthatók, a *Szóma széma* képciklus szereplői egyértelműen férfiak, jelezvén, hogy az alkotó saját magával való küzdelmének kifejezői a képtémái. „Ahogy az életkor előrehaladásával a test elkezd a múlandóság jegyeit produkálni, az elme egyre fejlődik, a tudat bölcsesbbé, az érzelmek letisztultabbá válnak. S bár a testünkről mindig birtokos esetben beszélünk, valójában nem vagyunk testünk birtokosai, az elme függetlenül létezik a testtől.”¹⁰ Ezt a gondolatosságot tükrözi a festésmód is, amelynek oldottsága a test birtoklásának illékonyására is utal. A képciklus az emberi test egészét vagy torzóját helyezi fókuszba, amely ruha, drapéria nélkül, a maga pusztaságában – földi létbe érkezését és onnan távozását is szimbolizálva – kerül megfestésre. Ugyanakkor a nagy, laza festékfoltok friss, lendületes, expresszív ecsetkezelés drámaiságát oldja a korábbi, sötétebb és monokrómabb képmezőkhöz képest a paletta kivilágosodása és a lágy, pasztellszínek játéka a vásznon. Az ugyanazon alakot bemutató képek sorát egymás mellé helyezve megfigyelhető egyfajta szekvencia is, a belső út narratívája – az összeroskadás, összeomlás és a felemelkedés, égbe tekintés állapotai között mozogva.¹¹

Az idő fogalma, annak kutatása leginkább a *Szóma széma* elemeinél figyelhető meg, ahol az idő azonos a testben átélt idővel, Verebes pedig a saját testében eltelt időt jeleníti meg vásznain különféle módozatokban, figyelmeztet-

Verebes György,
Most nyugalom,
2024
Fotó: a művész
archívumából
© Verebes
György

⁶ Ebben és a következő bekezdésben leírt gondolatok megjelentek a szerző kötetében is. KÉPIRÓ ÁGNES: *Verebes György. Az emberi létezés testformái*. Szolnok, Damjanich János Múzeum, 2025

⁷ TAR: *i. m.* (2025), 17:09 Az idézett szövegrészlet szerkesztett változata – K. Á.

⁸ PLATÓN: *Phaidón*. Ford. KERÉNYI Grácia = Uő: *Válogatott művei*. Szerk. FALUS Róbert, DOMOKOS János, ford. DEVECSERI Gábor et al., Bp., Európa, 1983, 217–207.

⁹ Platón és Verebes György *Szóma széma*-sorozatának vonatkozásában lásd WEHNER Tibor: *A lélek és a halál = Országút*, 2024. április 14. <https://shorturl.at/ItNni>

¹⁰ TAR: *i. m.* (2025), 17:09 Az idézett szövegrészlet szerkesztett változata – K. Á.

¹¹ A bekezdésben leírt gondolatok olvashatók a szerző korábbi írásában is. KÉPIRÓ ÁGNES: *Testünk létformái = Országút*, 2025. június 21. https://orszagut.com/kepzo_muveszet/testunk-l-etformai-8040

ve arra, hogy legyen szó felemelkedésről, összeomlásról, a testben átélt idő cáfolhatatlanul a tudatból származik, de a tudat által függetleníthető a testtől. Verebes György három nagy festményciklusa – az *Alvó titánok*, a *Mudra* és a *Szóma széma* – olyan nagy koherens egész, amely a mulandóság és halhatatlanság ellentétes fogalmának egymásnak feszülésén és az ebből eredő relatív időérzeten alapul: „Az idő múlik bennünk. Nem mi vagyunk az időben és a térben, hanem az idő és a tér együttesen bennünk van, a tudatunkban. Az idő relatív volta, dilatációja valós élményként jelenik meg. A belső átélés módozata a lényeg, a festményeimen keresztül azt szeretném felmutatni, hogy végső soron olyan, hogy saját megsemmisülés, nincs. Azt senki nem tudja elképzelni, hogy valami van, úgy, hogy én nem vagyok. Tehát kell, hogy legyen egy tapasztalója mindannak, ami tapasztalható térben és időben, és ki más lehetne a tapasztaló, mint az egyéni létformát meghaladó módon Én, Önmagam. A saját esetemben Verebes György egy név, a testem egy forma. A tapasztaló viszont sokkal több ennél: egy tiszta tudomás, ami mulhatatlan. Minden, amit birtoklunk: a testem, az arcom, a kezem levetkőzésre kerül, de a tudomás megmarad.”¹²

Verebes festményein nincs semmi, ami konkrét időtartamra vagy téri helyzetre utal. Alakjai a végtelen időben és a végtelen térben léteznek, az ébrenlét és az álom határmezsgyéin – a megfoghatatlan köztes létben. A három nagy festményciklusára egyaránt jellemző, hogy nem vagy csak jelzésszerűen ábrázolja a környezetet, és a testrészek, arcokon, kézpárokon kívül nem szerepelnek konkrét elemek, csak szimbolikusan érhető tetten a négy őselem, így a *Mudra*-sorozat egyes elemein megjelenő, a megtisztulásra is utaló mitikus víz (például *Megtisztuló*, 2008), vagy egy-egy festményén a vörösesen lángoló színfolt formájában felbukkanó tűz (például *A folyó őrzője*, 2005). A föld és a levegő szinte minden alkotásán jelen van: az előbbi a vaskos, sötét tónusokkal felrakott festékrétegekben, a levegő pedig a terességben, a végtelenben úszó, de mégis térbeliséget közvetítő sejtelmesen gomolygó, homályos és áttetszően lágy lazúrokban. A testek, testrészek önmagukban szerepeltetése teszi időtlenné őket, hiszen se öltözék, se aktualitást, kort vagy időt jelző tárgy nem fedezhető fel képmezőin. A meztelen testrészeknek nincs erotikus, szociális vagy politikai üzenete, drapériafozlány sem kapcsolódik hozzájuk,¹³ az alkotó homályba vagy sötétbe burkolja, amit nem akar láttatni.

Verebes György másik alkotói oldala a grafikus, önmagát könyvrajzolónak nevező művész. A művészeti pályá

kezdetétől készíti az egyes lapjain lírai finomságokat (például *Légszomj*-sorozat, 2020), másokon drámai erőket (például *Kifelé? Befelé?* című sorozat, 2022) kifejező tusrajzait. E műcsoport alkotásai kiállításokban ugyan ritkán láthatók,¹⁴ de irodalmi, kulturális folyóiratok, író- és költőtársak önálló köteteinek oldalain gyakran felbukkannak. „Könyvrajzai” önironikus, groteszk lavírozott tusrajzok frottázsbenyomásokkal, amelyek nem illusztrációként szolgálnak a kapcsolódó irodalmi művek egy-egy szövegrészéhez, hanem az olvasott mű összbenyomását rögzítik. E jelszerű csuklógyakorlatok nemcsak Verebes György könnyed vonalkultúráját reprezentálják, hanem a sokoldalú alkotóét is.

Valamennyi művére érvényes, hogy nem dolgozik szigorú előtervezettséggel, vázlatokat nem készít. Képmezőinek a figuráit a transzcendens tartalom hozza létre. „A festés bizonyos értelemben még akár matematika is lehet, amikor a színeknek az összetételét ki kell számolni, ...de van egy pillanat, amikor átadom az irányítást a fest-

Verebes György,
Castrum,
2017
Fotó: a művész
archívumából
© Verebes
György

¹² TAR: i. m. (2025). 17:09 Az idézett szövegrészlet szerkesztett változata – K. Á.

¹³ WEHNER: i. m. (2024)

¹⁴ Kivételesen a szolnoki Damjanich János Múzeumban 2025. május 10. és

augusztus 3. között *Az emberi létezés testformái* című, Verebes György addigi alkotói pályáját összegző kiállítás, ahol a Folyosó Galéria nevű kiállítási egységben közel ötven könyvrajzot mutattak be, amelyeknek többsége korábban nem szerepelt más kiállításon.

ménynek, amikor a festmény elkezd festeni önmagát.”¹⁵ A festés közben ismerőssé váló testformák már „önmaguk készítik el saját magukat”, s neki csak a közvetítőszerep jut. Az emberi létforma testbeágyazottsága eszközévé válik annak, hogy az alkotó kifejezze mindazt, ami a testen túli irányba törekszik.¹⁶

Verebes György alkotói szemlélete, kontemplatív attitűdje igen közel áll a fenomenológia, a tapasztalat tudományának is nevezett filozófiai irányzathoz, „amely a dolgokat előzetes ismereteink felfüggesztésével, pusztá megjelenésük alapján vizsgálja”.¹⁷ Az irányzatot alapító Edmund Husserl (1859–1938) német filozófusnak a jelenséget leíró első értekezésében, az 1901-ben megjelent *Logikai vizsgálódásokban* és későbbi tanulmányaiban sem feltétlenül művészettörténeti szempontú elemzéseket végez, inkább ontológiai fogalomként fejt ki a fenomenológiát, de állítja, hogy a fenomén, a tiszta szemlélés, a fenomenológia és művészet az epokhénak¹⁸ köszönhetően egészen közel állnak egymáshoz. Néhány évtizeddel később Maurice Merleau-Ponty (1908–1961) francia fenomenológus értekezéseiben a husserli örökséget a képzőművészeti alkotások, mindenekelőtt festmények látható és láthatatlan jelenségeinek leírásaiba építi át. Merleau-Ponty művészetfilozófiájában a „fenomén” ugyanazt jelenti, mint Husserl „megjelenés”-fogalma, azaz a „megjelenés megjelenését”, olyan jelenséget, amely maga nem jelenik meg – és egyedül a festő van abban a helyzetben, hogy megjelenítse.¹⁹ De amit megjelenít, azt a kép által látjuk önmaga tisztán lényegi valójában. E megközelítés Verebes György alkotásai esetében is érvényes, egybeesik a művész által is deklarált, a „festmény megfesti önmagát” – tisztán fenomenológiai – nézőponttal. Valamennyi alkotása létrejöttében nagy szerepet játszik a spontaneitás és a művészi átélés, ahogyan önmagát az alkotás folyama-

tának átadja, noha a mű nem válik gesztusjátékká, a tudatos építkezés az alkotómunka valamennyi fázisában jelen van. Élővé válik, működik a kép. Nem olyannak látszik, mint amit valaki megalkotott, hanem mint ami magától formálódott, vált képpé.²⁰

A fenomenológia álláspontja szerint a képek nemcsak a vakráma hátoldaláig, a szobrok a posztamensnek az alkotással érintkező felületéig, materiális mivoltukban léteznek, hanem „átnéznek/túlpillantanak”²¹ a hordozón, ablakként tárulnak „minden képvilág lényege szerint a valóságos világra”.²² Önmagukon, pusztá lényegi megjelenítésükön is túlmutatnak. A festményeken olyan ismeretlen világ tárul a néző elé, amelyről nincs a befogadónak közvetlen tapasztalata. Közvetett tapasztalattal, vagyis a festő tapasztalatával szembesül a mű által. A festő a képe által teszi láthatóvá azt, ami a kép nélkül láthatatlan maradt volna.²³

Verebes György festményei a mély művészi átélés és az elemző elme letéteményesei. Valamennyi képciklusa szimbolikus, alkotásai magukon túlmutató üzeneteket hordoznak. Míg a *Szóma széma* szenvedéstörténet, az ép elmének a mulandó testtel folytatott küzdelme; az *Alvó titánok* és a *Mudra* nem szenvedéstörténet, hanem lelki-érzelmi vizuális kivetülés. Műveinek végső célja, nagy összünete azonban azonos: a tudat testtől függetlenített, szabad létezésének, egyben a teljes harmóniának a megteremtése. A harmónia és a lélek finom rezdülései jegyben járnak a pátosszal, a meghatódással, Verebes művészi alapállásának egyik legfontosabb sarokkövével, amely a kozmosz jelenségeinek minél mélyebb átélését jelképezi számára, és közvetíti a befogadó felé az alkotó ember önmaga szüntelen újratereztetését manifesztáló művein át.

¹⁵ Verebes György szóbeli közlése. 2025. április 3.

¹⁶ *Az emberi létezés testformái. Verebes György Munkácsy-díjas festőművész gondolatai.* SZÉKÁCS Szidónia kisfilmje. 2025, 08:16 <https://www.facebook.com/djmszolnok/videos/2444935845885110>

¹⁷ *Vö. fenomenológia = Magyar etimológiai szótár.* Arcanum.hu <https://shorturl.at/wjMdC>

¹⁸ Husserlnél az epokhé eredetileg a dolgok létezésétől való elkülönülést jelentette, hogy a „tiszta” lényegükre koncentrálhassunk. SEIFERT, Josef: *Vissza a magánvaló dolgokhoz. Tanulmányok a fenomenológia és a klasszikus realizmus területén.* Szerk., ford. SZALAY Máttyás, Bp., Kairosz, 2013, 105.

¹⁹ Uo., 81.

²⁰ MERLEAU-PONTY, Maurice: *A szem és a szellem = Fenomén és mű. Fenomenológia és esztétika.* Szerk. BACSÓ Béla, Bp., Kijarat, 2002, 54–77., 70.

²¹ FINK, Eugen: *Megjelenítés és kép.* Ford. RÓZSAHEGYI Edit = *Kép, fenomén, valóság.* Szerk. BACSÓ Béla, ford. GÁCS Anna et al., Bp., Kijarat, 1997, 47–96.

²² Uo., 97.

²³ DARIDA Veronika: *Művészettapasztalatok. Fenomenológiai megközelítések.* Bp., L'Harmattan, 2009, 73.